

MASS-MEDIA DIN SUA ÎNTRE LIBERTATE ȘI CONSTRÂNGERE**Victoria BULICANU***Catedra Jurnalism*

The legal background of the American press is not settled in a special Press Law. The press, considered to be the most free in the entire world activates, actually, in an absence of this law. Though the Federal Constitution of the United States of America, as well as the Constitutions' documents of those almost 50 states apart, contain different decisions and stipulations, concerning the American press.

The issue presents different evidences of the fact that American journalists are the real owners of the total freedom of expressing different critical comments and ideas addressed to the state authorities of first importance. Anyway, I've decided to accentuate the fact that reporters from this country are limited in their expression and the material reveals the type of these limits and their origin. In the article are presented also several scandalous judicial processes with the American press unities' involvement which broke out so many society controversies. Later the Congress of the USA adopted several new decisions and legal stipulations made up for enlarging the possibilities of the press to express in a free way. The purpose of these decisions is to support such an important press's right as the freedom of expressing different opinion, the right to make sometimes the mistakes when writing critical materials, containing even calumnies to the public authorities.

Statele Unite ale Americii au reprezentat dintotdeauna modelul clasic de libertate a presei, reieșind din statutul autodeclarat al țării: „SUA – cel mai democrat stat din lume”. Nu în ultimul rând, acest statut se bazează pe rolul și valoarea incontestabilă a mass-media americană în promovarea idealurilor democratice. Este semnificativ, în această ordine de idei, faptul că unul dintre cei mai importanți factori în determinarea activității presei americane este lipsa de constrângeri legale, o libertate asigurată de către Constituția Federală a statului. Conform opiniei lui S.Coliver, cercetător al legalității activității presei în cele mai dezvoltate state ale lumii, prestigiul jurnaliștilor americani se datorează, cel mai des, tocmai comentariilor critice, deschise, obiective sau nu prea, la adresa autorităților statului. Deseori, jurnaliștii recurg la o manieră ironică de declarare a insatisfacției și dezacordului față de politica promovată de către autorități. Glumele inspirate sau mai puțin în adresa Președintelui actual al Statelor Unite au devenit mult prea frecvente, deși rareori ele înregistrează vreun feedback din partea celui criticat. Acestea trec practic neobservate, momentul fiind catalogat drept un exemplu vădit de democrație totală în sectorul de presă, principiu la care nu atentează nici măcar șeful statului. Ne-am întreba, în context: ar fi oare posibilă difuzarea prin intermediul mass-media a materialelor critice în adresa capului statului nord-coreean și ce consecințe ar avea pentru autor acestea? Răspunsul este mai mult decât vădit, astfel că putem spune cu siguranță că în SUA funcționează principiul constituțional, conform căruia „...Congresul nu poate adopta vreo lege care să pună în pericol libertatea de expresie sau libertatea presei în acest stat”.

Statele Unite ale Americii nu dispun de o lege a presei, deși au o Constituție. Ca și în cazul Marii Britanii, drepturile și, mai puțin, obligațiile presei sunt repartizate pe întreg conținutul Constituției, fără a fi adunate într-o lege aparte. Presa americană dispune de prevederi constituționale foarte multe, deoarece, pe lângă Constituția Federală a țării, fiecare stat din cele cincizeci care intră în componența SUA, își are prevederile constituționale proprii, unde sunt incluse și norme aparte pentru presa fiecărui stat. În același timp, dincolo de posibilitățile legale nelimitate în activitatea presei, Statele Unite ale Americii totuși nu se deosebesc prea mult de statele Europei de Vest. Ca și aici, activitatea presei nord-americane este limitată, în mod sigur, de factorul economic, deoarece acesta dictează în ultimă instanță nivelul de imparțialitate pe paginile ziarelor. Jurnaliștii, la rândul lor, în dorința de a-și păstra locurile de muncă cu orice preț, preferă să fie, mai degrabă, angajați comози decât șomeri cu pretenții la adresa autorităților. Iar de aici pornește lanțul slăbiciunilor al sectorului de presă din cel mai democrat stat din lume. Poporul american este extrem de mândru de înțâietatea la capitolul democrație, declarată neoficial, încât acest stat a refuzat să semneze cea mai mare parte a documentelor internaționale în care erau fixate drepturile și obligațiile pentru anumite categorii și grupuri de oameni. Face excepție Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de ONU în 1948. Americanii declară că nu există vreo necesitate în semnarea acestor declarații, deoarece nu există în lume vreun document care ar oferi, cel puțin, tot atâtea drepturi sau chiar mai multe decât Constituția americană. Din aceste considerente,

SUA preferă să nu se alătore altor state în promovarea valorilor democratice încă mult prea puține și insignifiante pentru a se egala cu Marea Putere. Autoritățile de la Washington au mai semnat în 1992 un act oficial intitulat Pactul Internațional pentru Drepturi Politice și Civile. Potrivit aceluiași S.Coliver, acest document nu a fost însă acceptat de către americani în întregime, ei refuzând să semneze punctul 20 al Pactului, prin care se interzice propaganda războiului și urii, pe motiv că SUA deseori intervin cu război în state care, în opinia lor, nu respectă valorile democratice și prezintă un real pericol pentru alte state, în special pentru însuși statul american (cazul războiului în Irak).

În 1931, Curtea Supremă de Justiție din SUA a anulat prevederile legislative, prezente în constituțiile câtorva state americane, conform cărora legea permitea autorităților acestor state de a interzice editarea publicațiilor scandaloase. Conform hotărârii judecătorești, proprietarii de ziare, care au avut de suportat consecințele economice în urma sistării publicației, aveau posibilitatea de a înainta în instanță plângeri împotriva conducerii statelor și de a relansa activitatea publicațiilor. Începând cu anul 1964, mass-media americană deține dreptul de a publica materiale critice în lipsa pericolului de a fi chemată în instanța de judecată pentru calomnie sau defăimare. Curtea Supremă a recunoscut dreptul publicațiilor la greșeli conștiințioase. Adoptarea acestei legi s-a realizat în urma unui răsunător proces de judecată în care a fost implicat vestitul ziar „New York Times”. Plângerea a fost înaintată de către o persoană publică pe atunci, cu numele Sullivan, învinuind ziarul de publicarea unui material calomnios în adresa sa. Ziarul a câștigat acest proces, judecătorul motivând decizia cu faptul că prea multă zarvă în jurul materialelor defăimătoare ar pune în pericol dreptul presei la libera exprimare. Noua lege ce a oferit foarte mult spațiu de activitate și descătușare presei, valabilă și în prezent, stipulează că persoanele ce înaintează procese împotriva presei pe motiv de insultă trebuie să dovedească că materialul este nimic mai mult decât o minciună, că a fost realizat cu rea-voință, dar să și aducă probe în instanță că materialul publicat face referință anume la persoana în cauză. Aceasta este foarte ușor s-o dovedești, dacă numele este pomenit printre rânduri, iar dacă numele propriu-zis lipsește, materialul fiind totuși mai mult decât evident o calomnie în adresa pătimitului, procesul nu are, practic, sorți de izbândă. În mod sigur, mass-media este cea care va câștiga procesul. S-ar părea că, din această perspectivă, sistemul legal american asigură o activitate nelimitată a presei, dar factorul economic nu întârzie să fixeze barierele sale. Presa preferă să publice sau să difuzeze materiale critice în adresa persoanelor concrete, în detrimentul libertăților legale prevăzute, numai pentru a evita pierderea timpului în instanțele de judecată, târârea numelui în noroi, dar și cheltuielile enorme ce implică un astfel de proces numai pentru achitarea serviciilor avocaților.

În anul 1969 a mai fost adoptată o decizie judecătorească, conform căreia era permisă editarea publicațiilor care făceau apel la răsturnarea conducerii țării, chiar dacă aceste apeluri chemau la violență. Aceste publicații erau protejate de lege atât timp cât ziarele sau presa electronică nu vor prezenta un pericol real de utilizare a metodelor ilegale de răsturnare a puterii existente. Printr-o altă lege, s-a permis chiar și utilizarea deschisă a cuvintelor tabu în expresii. Cu toate acestea, s-au delimitat strict acele expresii obscene, licențioase și indecente ce puteau fi utilizate pe larg în scopul creării efectului literar-artistic dorit. Această hotărâre nu a supărat prea mult pe nimeni și nu a condus la crearea a două tabere de jurnaliști pro și contra acestei legi.

Activitatea deschisă a presei americane mai este asigurată de nivelul înalt de transparență a ramurilor puterii legislative din țară. Transparența la nivelul puterii executive dintotdeauna a fost asigurată mai puțin. În anii '60 acest neajuns a fost înlăturat prin adoptarea legii ce vorbea despre accesul liber la informații. Legea face referință și la tipurile de documente interzise pentru public, dar motivarea refuzului pentru accesul la vreun document cade pe seama Executivului. Imediat, această lege a fost preluată de către toate statele componente ale SUA. Aici trebuie să mai amintim că legile statelor americane sunt întocmite în așa fel, încât să nu interzică sau să limiteze Constituția Federală a țării, valabilă pe întreg teritoriul SUA, ci, dimpotrivă, să ofere și mai multe drepturi și libertăți cetățenilor fiecărui stat în parte. Jaine Curtly, profesor la Facultatea de Jurnalism și Comunicare de Masă din statul Minnesota, consideră că, în ciuda legii perfecte despre libertatea presei în America, nu există încă un răspuns clar la întrebarea: care este totuși statutul jurnalistului în SUA și ce libertăți deține? Motivul pentru care statutul acestuia nu a fost încă determinat este faptul că dacă puterea executivă va avea posibilitate să determine cine poate să profeseze în acest domeniu, aceasta ar putea să controleze și pe cei care nemijlocit realizează informațiile, iar odată cu apariția Internetului acest lucru este mai dificil.

Conform unui sondaj de opinii, realizat de organizația Freedom Forum în 2002, majoritatea americanilor au declarat că presei i se oferă de către cadrul legislativ libertăți prea mari, câteodată neîntemeiate chiar, și că aceste libertăți ar trebui limitate întrucâtva, deoarece jurnaliștii sunt departe de a le utiliza în scopuri profesionale nobile.

La sfârșitul anului 2001, Curtea de Justiție din New York a adoptat o decizie fără precedent, conform căreia jurnaliști au fost recunoscuți toți acei autori care plasează materiale jurnalistice în Rețeaua Globală Informațională. Să fie oare chiar așa? E valabil pentru SUA poate, unde fiecare publicație își are echivalentul pe Net. O astfel de delimitare nu este posibilă în Moldova, spre exemplu, unde Internetul mai reprezintă un lux pentru actualii și potențialii consumatori.

Spre deosebire de Marea Britanie sau Germania, unde activează cu succes organizații și consilii de presă, a căror activitate este legată de promovarea valorilor etice și deontologice ale presei, statul american este lipsit de instituții de acest profil. Nu există nici măcar un Cod Profesional general al Jurnaliștilor. Rolul de întocmire a unui astfel de document și-l asumă fiecare redacție în parte, dar acestea nu au o valoare juridică, pentru că nu sunt recunoscute de instanțele judecătorești în caz de proces „angajat – angajator”. Aceste documente neoficiale sunt, mai degrabă, o enumerare a aspirațiilor și tendințelor redacției. Lipsa unui astfel de document oficial conduce la apariția problemei cu privire la controlul calității informației. Americanii au găsit o soluție interesantă, dar și ingenioasă a acestei probleme. Redacțiile au inclus în staff-ul lor o funcție, numită „home critic” (trad. „criticul de acasă”) sau „ombudsman”. Ambele cuvinte desemnează o poziție specială, ocupată de către un jurnalist, a cărui sarcină principală constă în scrierea unui material critic la adresa publicației unde lucrează. Critica poate atinge orice domeniu de activitate a acestui ziar. Oricum, o anumită doză de subiectivitate persistă în această metodă de control al calității informației tipărite, de aceea s-a apelat la o metodă și mai performantă ce constă în publicarea într-o rubrică specială a intervențiilor critice, semnate de jurnaliști de la alte publicații. Metoda este cu atât mai constructivă, cu cât se publică materialele venite din partea ziarelor concurente chiar. Refuzul ziarului de a publica astfel de materiale critice în adresa sa poate fi atacat în instanța de judecată.

Metodele de control mai radicale asupra calității informațiilor difuzate includ confiscarea tirajului publicației rău-intenționate. În condițiile economiei de piață, aceasta este o metodă drastică, deoarece lipsa difuzării pe piață este echivalentul cenzurii. Totuși, deseori, metoda de confiscare în mod direct are loc rareori și implică cheltuieli foarte mari, pe când procesul de confiscare indirect, iar acesta este cel mai frecvent, include refuzul autorităților de a deschide chioșcuri de ziare în cele mai aglomerate locuri ale orașului. Motivele sunt clare. Deciziile autorităților sunt adesea atacate în instanțele de judecată. De regulă, proprietarii de ziare sau chioșcuri sunt cei care câștigă aceste procese judiciare.

Majoritatea metodelor de control al calității informației, numite mai sus, pot fi aplicate cu ușurință presei scrise. Ce se întâmplă în cazul presei electronice? Statul deține monopolul asupra semnalului de transmisie, astfel că încălcarea anumitor prevederi stipulate în acordul de oferire a anumitor frecvențe stațiilor radio sau TV, sau oferirea licenței, poate conduce la desfacerea contractului, prin intermediul instanțelor judecătorești iarăși. Acestea din urmă, însă, rareori defavorizează presa, deoarece cadrul legal american al presei este întocmit într-un mod în care rareori presa este declarată vinovată de comiterea unei nelegiuiri. Oricum, eliberarea licențelor pentru frecvențele radio sau TV constituie o formă de constrângere a presei în cele mai multe din statele democratice. Astăzi în SUA procesul de acordare a licenței și reglementare în domeniu este valabil numai în cazul proprietarilor comerciali, cărora li se cere să difuzeze informația politică în manieră imparțială. Cum poate atunci statul să atingă echilibrul între dorința firească a posturilor radio și TV de a-și reglementa pozițiile pe piață și dreptul natural al cetățenilor de a avea acces la cele mai diverse surse informaționale? Mijlocul de aur nu a fost găsit încă, deoarece procese judecătorești în care este implicată mass-media sunt frecvente.

Presa este atacată în cadrul instanțelor de judecată cu scopul de a obține satisfacții materiale pentru daunele morale suferite de partea adversă. Se întâmplă uneori că interesele materiale nu predomină într-un proces intentat împotriva mass-media. Unul dintre cele mai răsunătoare procese de acest fel a fost „Miami Herald Publishing Compan against Tornillo”, care a avut loc în 1974. Politicianul Pat Tornillo nu a cerut o compensație bănească pentru așa-zisele daune morale. Acesta a cerut publicației, prin intermediul judecătoriei, să i se ofere posibilitatea de a dezmințe în formă scrisă unele materiale defăimătoare în adresa sa, publicate în cadrul ediției floridiene. Procesul s-a desfășurat în mai multe etape și s-a încheiat cu victoria presei, pe motiv că ziarul deține dreptul de a publica propriile impresii și opinii vis-à-vis de o persoană publică. Acest proces a dat start unei noi etape în desfășurarea proceselor contra presei. Astfel, majoritatea persoanelor publice la moment, deținând deja sume de bani importante, sunt interesate în primul rând în corectarea imaginii prin intermediul aceleiași publicații decât în obținerea de satisfacții bănești. O imagine eronată și desfigurată aduce consecințe mult mai grave pentru persoanele publice, de aceea corectarea acesteia constituie un motiv predo-

minant pentru apelarea la justiția americană. James Madison, al patrulea Președinte al Statelor Unite ale Americii și unul dintre întemeietorii democrației americane, menționa: „Puterea de cenzură aparține poporului asupra guvernului și nu guvernului asupra poporului”, frază care a stat la baza activității mass-media americane, liberă de orice constrângere.

În 1979 s-a desfășurat un proces de judecată cu numele „USA against Progressive Incorporated”. Acesta a reprezentat unul dintre puținele procese judiciare, prin a cărui hotărâre s-a interzis publicarea unui articol, care avea drept temă crearea bombei cu hidrogen. Materialul intitulat „Secretul bombei cu hidrogen” era semnat de către Howard Morland. Decizia respectivă avea să aducă în vizorul internațional problema secretizării necesare a unor categorii de informații pe motivul securității naționale. Revista a motivat intenția de publicare prin dorința normală a cetățenilor de a cunoaște posibilitățile reale de protecție a statului prin intermediul armelor nucleare și prin faptul că rețeta de preparare nu mai constituie un secret pentru potențialii adversari, deoarece majoritatea acestor state dispun deja de această bombă. În acest fel, scopurile meschine ale revistei nu s-au intersectat deloc cu responsabilitățile etice ale presei. David Brinkley de la postul televizat NBC a comentat conținutul acestui material ca fiind „instrucție utilă pentru cei care vor să construiască o bombă în garajul propriu”.

Valorile americane de libertate și democrație nu au apărut spontan. Acestea au fost cucerite lent și într-o perioadă lungă de timp, deseori în cadrul războaielor sângeroase. Aceste libertăți, menționate în Legea Supremă a statului, dar și în deciziile Curții Supreme de Justiție din SUA, mai au nevoie de încă „ceva”. În opinia judecătorului american Lerner Hand, acel „ceva” este spiritul libertății. „Prezența acestor libertăți în cadrul legilor nu semnifică încă un stat liber. Acestea trebuie să fie prezente în inimile și mințile oamenilor. Societatea care își păstrează drepturile și libertățile înfrânate se poate transforma într-un mediu în care libertatea devine o avuție a minorității doar”.

Ziarul american „New York Times” a deținut un rol important în cadrul vestitului scandal Watergate de la casa Albă din anii '70, care a condus la demisia Președintelui american Richard M. Nixon. Unul dintre cele mai scandaloase procese judiciare cu participarea presei americane a purtat denumirea „The New York Times and „Washington Post” against Pentagon”. Ziarele intenționau să publice niște materiale secrete, provenite din niște scurgeri de informații, care vorbeau despre guvernul american, implicațiile și interesele reale ale acestuia într-un război atât de sângeros precum cel din Vietnam. Pentagonul s-a împotrivit mult publicării acestor materiale, declarând că acest fapt ar putea conduce la prelungirea de durată a războiului vietnamez. Deși Curtea Supremă de Justiție a conștientizat faptul că aceste documente ar putea pune în pericol securitatea națională, aceasta a declarat că guvernul nu a oferit suficiente dovezi precum că pericolul este cu adevărat foarte mare. Cele mai multe premii Pulitzer i s-au oferit acestei publicații tocmai pentru materialele senzaționale de investigare din diferite perioade.

Cercetătorii susțin că fenomenul de globalizare mediatică înseamnă nimic altceva decât aceeași dominare economică, politică și culturală a națiunilor avansate asupra celor în curs de dezvoltare. Această idee reprezintă subiectul câtorva interpretări sociologice, desfășurate prin analiza obstacolelor care stăvilesc creșterea economică a statelor din lumea a treia și lansarea teoriei „dependenței”. Astfel, au fost identificate câteva piedici serioase ce creează un impediment real în progresul acestor națiuni, precum lipsa capitalului investițional, dependența statelor de împrumuturile de la Banca Mondială, lipsa potențialului antreprenorial și a unei infrastructuri care să cultive acest potențial. Teoreticienii de la Universitatea din Michigan, Daniel Lerner și Wilbur Schramm, au demonstrat că elementul cultural al unei națiuni influențează direct participarea politică a cetățenilor, dar și reforma economică.

Dinamica și progresul resurselor media în Statele Unite ale Americii se răsfrânge direct proporțional asupra mass-media din țările lumii deschise spre parteneriat și colaborare în acest domeniu cu țara – „bastionul democrației”. SUA se declară a fi foarte cointeresate în promovarea valorilor democratice în țările cu un potențial direcționat spre intercalarea acestor valori în societatea lor civilă. Progresul mass-media nu poate fi unilateral, altfel nu ar exista acel feedback, necesar pentru recunoașterea rezultatelor și aprecierea lor. Ignacio Ramonet, directorul publicației franceze „Le Monde Diplomatique”, precizează, în acest sens: „...în cadrul structurilor democratice, mass-media a reprezentat un instrument împotriva abuzurilor de putere, întâi de toate...” Și în țările democratice există abuzuri serioase de putere, chiar și în acele țări în care legile sunt rezultatul voturilor democratice, guvernele sunt alese prin sufragiu universal, iar justiția este, cel puțin teoretic, independentă de executiv. Odată cu accelerarea globalizării, puterea a patra din stat a fost secătuită de poten-

țialul său și deseori a ajuns să nu mai funcționeze drept contraputere, deoarece presa este și ea o piață, iar ciocnirile sunt evidente între piață și stat, servicii publice și sectorul privat, individ și societate, persoană și colectiv, egoism și solidaritate. Companiile media au dat startul unei noi etape a restructurării de grup, mai declară Ramonet, într-un singur cadru, nu doar a presei clasice, ci și a tuturor activităților din cultura de masă, comunicare și informație. Aceste trei sfere erau inițial independente: cultura de masă cu logica sa comercială, cu un accent pe programele populare și cu obiectivele sale fundamental comerciale.

Fenomenul globalizării nu ar avea succes dacă nu s-ar produce în paralel globalizarea mass-media. La rândul său, sectorul presei este nevoit să se preocupe de creștere prin intermediul marilor conglomerate, astfel că funcția inițială a presei de „câine de pază”, aflat la straja societății împotriva abuzurilor puterii, trece pe un plan secund. Presa nu mai este cointereseată în protejarea statutului său de o putere a patra în stat și, mai ales, o contraputere. Activitatea presei în momentul de față este nimic altceva decât o activitate asociativă și complementară intereselor puterilor politice și economice din stat. Mass-media SUA nu este în totalitate înghițită de fenomenul globalizării cu interese meschine; întotdeauna va exista o opoziție care să poziționeze criticile contra disfuncțiilor democrației pe un loc prim, configurând, printr-un efort conjugat, o opoziție materializată într-o putere a cincea în stat.

Bibliografie:

1. Coliver S. Comparative Analysis of Press Law in European and other democracies. - London: Sage, 1998.
2. Emery M., Emery E. American press. - New York, 1998
3. Meier W. Small states in the shadow of giants. - London: Sage, 1999.
4. Randall D. Jurnalistul universal. Ghid practic pentru presa scrisă. - Iași: Polirom, 1998.
5. Smith A. The Politics of information: problems of policy in modern media. - London and Basingstoke: Macmillan, 1978.
6. Trappel J. Media policy: dilemmas and indecisions. - London: Sage, 1991.
7. Wolland S. Press law and practice. - London: Routledge, 1993.
8. World Association of newspapers. Strategies for success in a competitive market. - Paris, 1998.
9. Законы и практика СМИ в Европе, Америке и Австралии. - Москва: Права человека, 1997.

Prezentat la 12.03.2007